

1 Overordnede føringer

2 Norsk landbruk sitt samfunnsoppdrag er å sikre trygg og god mat, selvforsyning og aktivitet i hele
3 landet, og er en viktig del av landets beredskap. Mat fra norsk jordbruk skal produseres på en måte
4 som ikke forringer ressursene, som ivaretar levedyktigheten i økosystemene og naturmangfold, og
5 som bidrar til å redusere den globale oppvarmingen. Produksjonen må være økonomisk bærekraftig
6 helt ut på det enkelte gårdsbruk og gi grunnlag for at bonden får inntekter på linje med andre
7 grupper i samfunnet. Inntekt er derfor jobb nummer 1 for Norges Bondelag.

8 Bærekraft, trygghet og støtte til norske arbeidsplasser og bønder er forbrukernes viktigste grunner
9 til å velge norsk. Norges Bondelag vil fortsette å gi forbrukerne gode grunner til å foretrekke
10 produkter fra norsk landbruk, og politikerne grunn til å støtte opp om næringa vår.

11 Norges Bondelag er et sterkt faglig og sosialt felleskap for bønder og andre som støtter og kjemper
12 landbrukets sak i samfunnet. Organisasjonens viktigste oppgave er å sikre norske bønder gode og
13 forutsigbare rammebetingelser. Bonden skal ha inntektsmuligheter og velferdsordninger på nivå
14 med andre grupper, avkastning på kapital, og vi må ha et oppdatert og omforent grunnlagsmateriale
15 som kan måle dette. Bonden må sikres sin rettmessige andel av verdiene de produserer.

16 Norges Bondelags plan for økt selvforsyning skal følges opp, med mål om minst 50 % selvforsyning.
17 Forutsetningene for å nå målet er økt inntekt til bonden, et sterkt importvern, mer mat, fôrråvare og
18 forbruk basert på norske ressurser.

19 Norges Bondelag har en tosidig arbeidsform. Forhandlingsrollen kombineres med kamp, påvirkning
20 og deltagelse i en bred samfunnsdebatt. Kamp for rammevilkårene må foregå samtidig som
21 forhandlingsveien utnyttes maksimalt. Norges Bondelag skal fortsatt være en sterk og troverdig
22 forhandlingspart på alle forvaltningsnivå.

23 For å få størst mulig innflytelse på landbrukspolitikken er det nødvendig å bygge allianser med andre
24 grupper. Vi skal være den foretrukne næringsorganisasjonen for bønder gjennom å være trygg og
25 offensiv. Vi skal også være en selvfølkelig og aktuell samfunnsdebattant, og en tydelig stemme for
26 bonden og norsk matproduksjon.

27 Årsmøtevedtak og NPP legger rammene for organisasjonens arbeid, og skal angi mål og retning.
28 Hvordan dette skal oppnås og valg av strategi, bestemmes av styret og forhandlingsutvalget.

29 1. Norsk matproduksjon i en verden i endring

30

31 **Høy løpende matproduksjon er den beste beredskapen**

32 Matsikkerhet er en menneskerettighet og avgjørende for et stabilt og bærekraftig samfunn.
33 Matsikkerheten påvirkes av en rekke forhold. Hovedoppgaven til norsk landbruk er produksjon av
34 nok mat og matråvarer til den norske befolkning, basert på landets naturgitte forutsetninger. Denne
35 oppgaven skal norsk landbruk ivareta også i en krisesituasjon. Matproduksjon er en sentral del av
36 landets totalberedskap.

37 Beredskapskapsarbeid er å ta høyde for at det verste kan skje. Endringer i klimaet og andre
38 hendelser som alvorlige kriser og krig, kan utfordre systemene for internasjonal handel. En
39 internasjonal militær konflikt kan true vår matforsyning. Norge må ta mer ansvar for egen
40 matproduksjon i framtida, og økt selvforsyning er et politisk vedtatt mål.

41 Norsk matproduksjon er allsidig. Den skjer under svært ulike naturgitte forhold, på gårdsbruk spredt
42 over hele landet og med svært forskjellig driftsomfang. Høy løpende produksjon på dette

43 mangfoldet av gårdsbruk er det beste utgangspunktet for å styrke norsk matsikkerhet og beredskap.
44 Nettet av bønder representerer også en betydelig beredskapsressurs ved alvorlige hendelser, som
45 større branner, ekstrem nedbør, ras og flom. Lokalkunnskap hos bonden og god tilgang på ulikt
46 teknisk utstyr gjør at næringa bør bli en mer formell del av den lokale beredskapen, og inkluderes i
47 den kommunale beredskapsplanleggingen.

48 Et landbruk som er mer selvforsynt med strøm og drivstoff vil være en viktig bidragsyter for
49 beredskapen. Mangel på kraft i framtida og utbygging av fornybar energi, er i dag regnet som en av
50 de viktigste utfordringene for Norge og verden. Landbruket har med ny teknologi blitt mye mer
51 avhengig av strøm. For et land i krise vil mangel på strøm og drivstoff gi landbruket store problemer
52 med å opprettholde matproduksjonen.

53 Den nye sikkerhetspolitiske situasjonen tilsier at det er behov for tiltak som sikrer bosetting i den
54 nordlige landsdelen, og spesielt i grenseområdene mot Russland. Matproduksjon lengst nord og øst i
55 landet er derfor særs viktig for sysselsetting, verdiskaping og matsikkerhet i nord, både i en
56 normalsituasjon og i kriser.

57 **Det er et statlig ansvar at landet har en tilfredsstillende matberedskap. Det er viktig at landbruket**
58 **har rammevilkår som gjør næringa i stand til å bidra til en tilfredsstillende nasjonal matberedskap**
59 **også i framtida.**

60 **Storting og regjering må samle seg om å gjennomføre de anbefalinger om tiltak som**
61 **Totalberedskapskommisjonen og Riksrevisjonen har lagt fram for å styrke matsikkerheten og**
62 **beredskapen på landbruksområdet.**

63 **Norges Bondelag vil:**

- 64 • Påvirke politisk slik at anbefalingene fra Totalberedskapskommisjonen og Riksrevisjonen blir
65 gjennomført.
- 66 • Arbeide for at landbruksnæringa inkluderes i lokal og regional beredskapsplanlegging, hvor
67 matjord gis høy prioritet i det forebyggende arbeidet.
- 68 • Beredskapslagring må inkludere innsatsfaktorer.

69
70 **Egenberedskap på gården**

71 En verden i endring med et våtere, varmere og villere klima stiller økte krav til egenberedskapen på
72 gården. Bonden er den viktigste ressursen på gården. I tillegg er tiltak for å møte konsekvensene av
73 klimaendringer, fungerende infrastruktur og sikker tilførsel av innsatsfaktorer viktig for å holde drifta
74 i gang og holde landets selvforsyning oppe. Sikker tilgang på avløser, landbruksvikar og veterinær er
75 også en viktig del av gårdens egenberedskap.

76 Norske gårdsbruk har i stor grad tatt i bruk ulike teknologiske løsninger. Mange av løsningene er så
77 sentrale for den daglige driften på gården, at driftsstans eller teknisk svikt raskt fører til store
78 vansker med å opprettholde matproduksjonen og trygge dyrevelferden. Produksjon er avhengig av
79 stabil tilgang på energi. Det bør derfor stimuleres til ordninger som gjør det mulig å opprettholde
80 tilnærmet normal drift på gården, selv i en situasjon med svikt i ordinær energiforsyning over et
81 lengre tidsrom.

82 **Myndighetene må i samarbeid med næringa stimulere til tiltak som styrker egenberedskapen på**
83 **den enkelte gård.**

84 **Norges Bondelag vil:**

- 85 • Utrede målrettede tiltak som styrker egenberedskapen på gården, og utvikle
- 86 rådgivningstjenester rettet mot dette.
- 87 • Jobbe for at hver gård har en beredskapsplan for å drive i 72 timer ved kriser.
- 88 • Sikre bønder enkel tilgang på god informasjon om forebygging og beredskap på egen gård.
- 89 • Styrke velferdsordningene, herunder landbruksvikar- og avløserordningen, og HMS-arbeidet.
- 90

91 **Klimatilpasning i jordbruket**

92 Klimaendringene vil stille større krav til tiltak og infrastruktur som kan dempe de negative effektene
 93 av hyppigere perioder med mer ekstremvær. I tiden som kommer bør det legges mer vekt på å
 94 oppgradere grøfter og hydrotekniske anlegg. Det samme gjelder mulighetene for å etablere
 95 vanningsanlegg.

96 De siste årene har naturhendelser vist oss at det haster med å få gjennomført konkrete sikringstiltak
 97 mot flom og skred. Det er nødvendig med en statlig innsats på forebyggende tiltak. **Klimatilpasning i**
 98 **jordbruket må prioriteres, og tiltak for flom- og skredsikring må styrkes.**

99 **Norges Bondelag vil:**

- 100 • Jobbe for at stat, fylke, kommune og grunneier samarbeider tettere om helhetlige flom- og
- 101 skredsikringstiltak.
- 102 • Jobbe for at det settes av mer midler over statsbudsjettet til flom- og skredsikringstiltak.
- 103 • Arbeide for at kommunene skal ta hensyn til klimaendringer i planleggingen, slik at ikke
- 104 dyrka mark blir påvirket negativt. Viktige tema er håndtering av overflatevann,
- 105 dimensjonering av vann- og avløpsnett og kapasitet på renseanlegg i nedbørrike perioder.
- 106 • Styrke rådgivningstjenesten med vekt på gode agronomiske tiltak for et jordbruk under
- 107 endrede klimatiske forhold.

108 **Erstatningsordningene reduserer bondens risiko**

109 Det er avgjørende for bonden at tap etter hendelser utenfor egen påvirkning kan erstattes. De
 110 økonomiske konsekvensene for produsentene blir ofte store hvis vekstsesongen slår feil, eller man
 111 får plante og dyresykdommer. Det er risiko for at produsenter legger ned drifta etter å ha blitt utsatt
 112 for hendelser, hvis ikke erstatningsordningene forbedres. Erstatningsordningene må gi en reell
 113 risikoreduksjon for bonden.

114 **Norges Bondelag vil:**

- 115 • Jobbe for at naturskade- og produksjonssviktordningene som hjelpemiddel når ekstremvær
- 116 inntreffer forbedres. Kommune og Statsforvalter må gis større roller i håndteringen av
- 117 naturskader.
- 118 • Arbeide for at de klimabetingede erstatningsordningene forbedres og utvides til også å omfatte
- 119 følgeskader.
- 120 • Arbeide for bedre forsikringsordninger, skatteutjevning og andre risikoreducerende tiltak på den
- 121 enkelte gård.

122 **Jordvern**

123 Kun tre prosent av Norges totale landareal er dyrka mark, bare én prosent egnert seg for å dyrke
 124 matkorn. Dette bidrar til at selvforsyningsgraden til Norge er under 50 %. Sammenlignet med andre

125 land er dette svært lavt. For en bærekraftig ressursbruk av matjorda, må jordvernet styrkes slik at
126 det kun må vike for samfunnskritiske formål om andre alternativer ikke er mulig.

127 **Dyrka og dyrkbar jord er en kritisk ressurs for å sikre landets matproduksjonsnivå og**
128 **selvforsyningsgrad.**

129 **Norges Bondelag vil:**

- 130 • At det juridiske vernet av matjord styrkes gjennom en lovregel som setter en svært høy
131 terskel for nedbygging av all matjord.
- 132 • At det innføres en nullvisjon for omdisponering av dyrka og dyrkbar jord til bolig- og andre
133 næringsformål enn jordbruk.
- 134 • At avbøtende og kompenserende tiltak må være et krav ved all nedbygging av matjord.
135 Videre må det stilles krav til erstatningsjordas produksjonskapasitet.
- 136 • Bremse landbruket sin egen nedbygging av dyrka mark, ved at nybygg og nyanlegg i større
137 grad legges på annen grunn.
- 138 • Arbeide for mer samkjøring blant alle aktørene ved bygging og oppgradering av infrastruktur
- 139 • At driveplikten praktiseres strengt.
- 140 • Arbeide for å unngå enhver form for sambruk med andre næringer på innmark som svekker
141 produksjonsevnen. Ved spørsmål om sambruk i utmark må prosjekter vurderes enkeltvis og
142 opp mot samlet inngrep i natur- og jordbruksinteresser

143 **Rekruttering og kompetanse**

144 Det må være attraktivt å velge utdanning innen naturbruk for dem som ønsker seg ei framtid i
145 landbruksnæringa. Det er viktig at landbruket på alle nivå har relevante og attraktive
146 utdanningstilbud som er tilpasset den kompetansen som etterspørres i næringa. Tilgang på fleksible
147 etter- og videreutdanningstilbud er viktig.

148 Det er svært viktig at utdanningsinstitusjonene innenfor naturbruk og landbruk baserer sin
149 virksomhet på oppdatert kunnskap innenfor landbruk, og at det legges til rette for samarbeid på
150 tvers av fagmiljøer og studiesteder.

151 Landbruket trenger ikke bare agronomer, men også andre fagfolk for å holde drifta i gang.
152 **Utdanningen må være relevant for dem som ønsker seg ei framtid i landbruket, og**
153 **landbruksutdanningene må samlet sett være attraktive og bidra til rett kompetanse på rett nivå**
154 **for dem som vil inn i næringa eller tilstøtende grønne yrker.**

155 **Norges Bondelag vil:**

- 156 • Arbeide for at landbruksutdanninga på alle nivå er relevant og oppdatert, og at
157 utdanningene er attraktive både for ungdom og voksne i ulike opplæringsløp
- 158 • At det sikres ressurser til å gjennomføre ny læringsmodell som fører til fagbrev, samtidig
159 som ordningen med 3-årig agronomutdanning i skole ivaretas.
- 160 • Arbeide for at en lærlingeordning i landbruksfaget tar hensyn til det mangfoldige landbruket,
161 og er bra for både bonden og lærlingen.
- 162 • At det innføres kompetansekrav i alle produksjoner. I tillegg til den rene fagkompetansen,
163 må bondens kompetanse som arbeidsgiver og bedriftsleder styrkes.

164 2. Økonomiske vilkår og marked

165 Over hele landet produserer bønder mat til den norske befolkningen. Det er viktig for landets
166 selvforsyning, og det sikrer beredskap. I en tid der det er stor usikkerhet rundt både kostnadsbildet
167 og verdens mulighet til å produsere mat, vil størst mulig norsk produksjon i seg selv være en
168 stabiliserende faktor.

169 Skal landbruket kunne levere nok mat til den norske befolkningen, produsert etter våre høye
170 standarder, må det være lønnsomt for bonden.

171 Forbrukertillit og markedsretting

172 Norsk mat har en sterk stilling i markedet. At forbrukerne opplever at norskprodusert mat har en
173 egen kvalitet og merverdi, er avgjørende for å beholde denne posisjonen. Forbrukerne er i større
174 grad enn tidligere opptatt av hvordan maten blir produsert. Landbruket må møte denne interessen,
175 og fange opp de signaler som forbrukerne gir. Vi skal fortsatt ha en bærekraftig matproduksjon med
176 lav antibiotikabruk og god dyrevelferd, og jobbe videre med å være en del av løsningen på verdens
177 klima- og miljøutfordringer.

178 Det er nødvendig å tilpasse seg etterspørselen i det nasjonale markedet, og samtidig øke
179 etterspørselen etter de matvarer som kan produseres innenlands. **Vi må gi forbrukerne grunner til å
180 foretrekke norske produkter, som et tillegg til det toll- og regelbaserte importvernet.**

181 Norges Bondelag vil:

- 182 • At landbruket sammen med myndigheter og ernæringsmiljøer, finner gode løsninger der
183 ernæringsrådene samsvarer med utnyttelsen av landets naturgitte ressurser.
- 184 • Ha åpenhet om hvordan maten blir produsert og dyra har det, og hvordan landbruket
185 tilpasser seg økte krav knyttet til klima, miljø og bærekraft.
- 186 • Arbeide for tydeligere opprinnelsesmerking og økt tilbud av landbruksprodukter med opp
187 mot 100 % norskandel. Merkevarer som Nytt Norge må videreutvikles og styrkes gjennom
188 oppslutning blant aktuelle merkebrukere, og bedre synlighet i produktutvalget hos
189 dagligvarekjedene.
- 190 • Jobbe for krav om opprinnelsesmerking innenfor flere markeder, spesielt i
191 storhusholdningsmarkedet og restauranter.
- 192 • Jobbe for økt norskandel og mer bruk av norske råvarer i offentlige innkjøp.

193 Importvern

194 Over tid er verdien av importvernet blitt redusert, på grunn av kvoteavtaler Norge har gitt i
195 internasjonale frihandelsavtaler, avtaler innen EØS og i regi av WTO, og den generelle pristigningen.

196 Et styrket importvern er nødvendig for å sikre markedsinntektene. Dette gjelder både for råvarer og
197 ferdigvarer. Da kan budsjettoverføringene målrettes bedre for å nå de øvrige målene i
198 landbrukspolitikken, slik som inntektsmessig utjamning mellom produksjoner, bruksstørrelser og
199 distrikt. **Konkurranseskraften for norske landbruksvarer må styrkes gjennom mer fleksibel bruk av
200 tollvernet.**

201 Omfanget av grensehandelen svekker den norske mat- og drikkenæringens konkurransekraft, og
202 betyr tap av arbeidsplasser, verdiskaping og investeringer i hele verdikjeden for mat og drikke i
203 Norge.

204 Norges Bondelag vil:

- 205 • Arbeide for en overgang fra kronetoll til prosenttoll på flere jordbruksprodukter. Det vil
- 206 styrke posisjonen til norskproduserte varer i det norske markedet. Krone- eller prosenttoll
- 207 må brukes målrettet for å gi den beste tollbeskyttelsen innenfor gjeldende regler.
- 208 • Ha styrket kontroll med den tollfrie importen.
- 209 • Unngå nye importkvoter og redusert toll ved endring av, og inngåelse av nye
- 210 frihandelsavtaler.
- 211 • At det settes i verk tiltak for å redusere grensehandelen og bedre konkurransekraften til
- 212 norsk næringsliv.
- 213 • Arbeide for at Norge ikke starter en prosess for å søke EU-medlemskap.

214 Markeds- og produksjonsregulering

215 Lengre perioder med ubalanse i markedene vil presse bondens økonomi. Det er viktig å sørge for
 216 balanse i dagens markeder, samtidig som næringa utvikler og utnytter nye markeder for både varer
 217 og tjenester. Biologisk produksjon med lange ledetider gjør tilpasning av produksjonen i landbruket
 218 mer krevende enn i annen produksjon.

219 De eksisterende ordningene for produksjons- og markedsregulering må utnyttes, samtidig som disse
 220 ordningene forbedres der det er nødvendig.

221 **Eventuelle endringer i markeds- og produksjonsreguleringen i landbruket må utredes grundig for å**
 222 **få oversikt over mulige negative effekter for rekruttering og sentralisering av produksjonen.**

223 **Markedsregulatorerne må involveres i arbeidet.**

224 Produksjons- og leveringsrettigheter skal tilhøre gården og ikke gjøres omsettelige. Dersom bonden
 225 må kjøpe eller leie slike rettigheter, vil den aktive bonden bli påført ekstra kostnader.

226 For at produksjons- og markedsreguleringstiltak skal fungere etter hensikten, er det avgjørende at
 227 markedsregulator har tilstrekkelig markedsandeler. Over tid er deres posisjon svekket til fordel for
 228 butikkleddet. Denne maktforskyvningen kan ikke fortsette, og må snus.

229 **Det er avgjørende at oppslutningen om samvirket blant alle aktuelle produsentgrupper styrkes i**
 230 **løpet av programperioden. Kunnskapen om samvirkenes rolle må økes, både hos produsenter og i**
 231 **samfunnet ellers.**

232 Mottaksplikten er avgjørende for å realisere landbrukspolitiske og samfunnsmessige mål, og er en
 233 forutsetning for å ha et landbruk i hele landet. Konsekvensene ved bortfall av mottaksplikt er godt
 234 synlige der primærproduksjonen blir konsentrert nært slakteri og foredlingsanlegg, og butikkleddet
 235 har større makt på bekostning av leddene bakover i verdikjeden.

236 Norges Bondelag vil:

- 237 • Vise betydningen av å ha samvirkebaserte markedsregulatorer, både til medlemmene og til
- 238 samfunnet ellers.
- 239 • Jobbe for å bedre betingelsene samvirke gis for oppgaven som markedsregulator.
- 240 • Bidra til forståelse for at samvirkenes rolle må ha en markedsandel stor nok til å kunne utøve
- 241 funksjonen som markedsregulator på en effektiv måte.
- 242 • Styrke det frivillige produsentsamarbeidet i midlertidige produsentråd og varige
- 243 samarbeidsråd.

244 Maktforskyvning i verdikjeden

245 Norges Bondelag skal være en tydelig røst mot den flyttinga av makt som skjer til fordel for
246 butikkjedene og deres grossister og distributører. Det trengs sterke bondeide samvirker for å holde
247 den posisjonen, spesielt fordi dagligvaremarkedet er konsentrert om tre store, prisfokuserte kjeder.
248 **Bondens posisjon i verdikjeden må styrkes. Dagligvarekjedenes kontroll over matproduksjonen fra**
249 **jord til bord må reduseres. Vertikal integrering og kryss-subsidiering må stoppes.**
250

251 Norges Bondelag vil:

- 252 • Arbeide for å styrke Dagligvaretilsynet, og sikre at intensjonene i Lov om god handelsskikk
253 blir fulgt opp.
- 254 • At det legges til rette for mer konkurranse i engros- og distribusjonsleddet, og større
255 åpenhet om praksis og avtaler knyttet til dette.
- 256 • Vise konsekvensene for bonde og forbruker som følge av at butikkjedene prioriterer egne
257 merkevarer (EMV) framfor uavhengige merkevarer.
- 258 • At EMV-produkter får bedre merking av kjedenavn, produsent og opprinnelsesland.
- 259 • At rabatter følger varen helt fram til forbruker.
- 260 • Øke oppslutningen om samvirkene. Bidra til å bygge kunnskap og bevissthet rundt
261 samvirkenes oppgaver med å styrke bondens økonomi gjennom å utnytte og skape
262 muligheter i markedet

263 Øke verdiskapinga over hele landet

264 En sentral forutsetning for å øke verdiskapinga i norsk landbruk er å få en høyere norskandel i både
265 mat og fôr. Vi må gjøre det lett for forbruker å foretrekke norske varer og de produktene vi har
266 forutsetninger for å produsere i landet vårt. For at landbruket i alle deler av landet skal kunne ta del i
267 veksten må infrastrukturen rundt landbruket opprettholdes, i sårbare og utsatte områder må den
268 forsterkes. Dette er et offentlig ansvar.
269

270 Grønstsatsingen må styrkes for å øke selvforsyning og dekke etterspørsel i markedet. Det må
271 iverksettes tiltak for å øke etterspørselen etter og salget av norske produkter. Det inkluderer å
272 utvide sesongen for norske varer, forbedre kvalitet, lagerkapasitet, og produktutvikling. Det må også
273 legges bedre til rette for å kjøpe norsk ved offentlige innkjøp. **Arealer som er egnet for**
274 **grøntproduksjon må utnyttes optimalt for å møte vekstmulighetene i grøntsektoren.**
275

276 Deler av norsk grøntproduksjon er konsentrert til få produsenter. Dagligvarekjedene har stor makt
277 og det er vanskelig for nye produsenter å komme inn i den delen av landbruksnæringa. Det er en
278 fare for at økt forbruk av grøntprodukter kun vil dekkes ved økt produksjon hos etablerte
279 produsenter. En større norsk grøntproduksjon må gi rom for flere grøntprodusenter i hele landet
280 enn vi har i dag. Spredning på flere produsenter vil også gi høyere beredskap, og bedre sikkerhet for
281 leveranser til markedet i krevende sesonger.

282 Norges Bondelag vil:

- 283 • Bidra til å utvikle virkemidler, også utenfor jordbruksavtalen, som er med på å sikre en
284 fungerende verdikjede for mat over hele landet.
- 285 • At det utredes ordninger som skaper reell mulighet for at nye produsenter kan komme inn i
286 grøntnæringa, og at de får markedsadgang. Det må stimuleres spesielt for å få
287 nyetableringer av små og mellomstore produsenter.

- 288 • Gi bøndene en større rolle i verdikjeden, for eksempel gjennom produsenteide pakkerier.
- 289 • Arbeide for å øke norskandelen for landbruksvarer i offentlige innkjøp.
- 290 • Øke volum og verdi på landbruksbasert tjenesteyting, reiseliv, og kommersiell jakt og fiske
- 291 som tilleggsnæringer.
- 292 • Jobbe for at lokal mat blir sterkere prioritert i nasjonale reiselivsstrategier.
- 293 • Sikre virkemidler som styrker «den norske smaken» gjennom egne sorter tilpasset norsk
- 294 klima og et samarbeid med grossist- og dagligvarebransjen.

295 3. Landbruk i hele landet

296 Sårbare produsentmiljøer

297 Kanaliseringspolitikken for landbruket innebærer målretta bruk av de økonomiske virkemidlene, og
 298 tiltak som gir levende produksjonsmiljøer i alle deler av landet. Tilgang på nok jord er en forutsetning
 299 for aktivt jordbruk. Mottak og foredling av jordbruksprodukter er avgjørende for et landbruk over
 300 hele landet.

301 **Det må utvikles effektive tiltak for å styrke landbruket i spesielt sårbare deler av landet. Det**
 302 **gjelder i de nordligste fylkene, men også andre områder hvor det er få eller ingen produsenter**
 303 **igjen.**

304 I de senere årene har heller ikke de store produsentene ikke fått dekket sine økte kostnader
 305 gjennom høyere prisuttak i markedet. Dette er en utvikling som krever økt oppmerksomhet, bl.a.
 306 fordi noen svært få produsenter kan være «motoren» som opprettholder et produsentmiljø.

307 Formålet med dagens landbrukspolitikk balanserer hensynene til størrelse og distrikt. Målet er at alt
 308 areal skal brukes til det det er best egnet til, og gårdens samla ressurser må legges til grunn.

309 De fleste direktetilskuddene er differensiert etter størrelse på produksjonen og/eller hvor i landet
 310 gården ligger. Det ligger også landbrukspolitiske vurderinger bak soneinndelingene, og de har blitt
 311 utviklet over mange ti-år. Det har vist seg vanskelig å endre på sonegrenser lokalt, da det ikke er gitt
 312 hvem som er i «feil» sone. En hel eller delvis endring av sonegrensene eller innføring av teigbaserte
 313 arealtilskudd må bl.a. baseres på jordas produksjonsevne. Jordsmonnkartlegging må fremskyndes
 314 slik at man kan basere en utredning av sonegrensene på et komplett datagrunnlag for hele landet.

315 Lik kraftfôrpris over hele landet er et viktig element i kanaliseringspolitikken. Prisedskriving av
 316 fôrkorn skal sikre at det ikke lønner seg å bruke eget korn til kraftfôr, og dermed flytte grovfôrbasert
 317 husdyrproduksjon til kornområdene. Det må stimuleres til bedre kvalitet på grovfôr, men ikke ved å
 318 øke prisen på kraftfôr til en allerede presset næring.

319 Norges Bondelag vil:

- 320 • Styrke arbeidsdelinga, og dermed prioritere distriktvirkemidler kraftigere
- 321 • Ha en bærekraftig bruk av landets jordbruksressurser, og vil derfor arbeide for å styrke
- 322 arbeidsdelinga i norsk jordbruk og legge til rette for optimal utnyttelse av de enkelte
- 323 arealene.
- 324 • At budsjettmidler skal brukes for å løfte inntektene generelt, og for å kompensere for ulike
- 325 forutsetninger spesielt. Midlene må brukes målrettet for å oppnå de landbrukspolitiske
- 326 målene.

- 327 • At driveplikten følges bedre opp. Forvaltningen må ta ansvar og sørge for at det undertegnes
- 328 jordleieavtaler som stimulerer til aktiv matproduksjon, slik det er forutsatt for å oppfylle
- 329 driveplikta etter jordloven. For å lette dette arbeidet bør det opprettes et jordleieregister.
- 330 • Prioritere makeskifte og utvikle insentiver, som ikke er prisdrivende, for å øke salg av jord til
- 331 aktive bønder. Samtidig må fornuftig arrondering ivaretas og kjøreavstander ikke bli for
- 332 store.
- 333 • At det innføres støtteordninger utenfor jordbruksavtalen slik at industrianlegg i
- 334 næringssvake områder opprettholdes.
- 335 • Framskynde jordsmonnskartlegging på dyrka mark i hele landet, som grunnlag for å gjøre
- 336 endringer i arealtilskuddssonene.
- 337 • Jobbe for et mer treffsikkert tilskuddssystem, som er bedre tilpasset for å oppnå de
- 338 landbrukspolitiske målene
- 339 • Endre eller utvikle nye virkemidler som utjevner inntektsmulighetene der dagens system
- 340 ikke er tilstrekkelig.
- 341 • Bevare prisnedskrivning på korn til kraftfôr
- 342 • Stimulere til produksjon av bedre grovfôr.

343

344 Eierskap og bruk av gårdens ressurser

345 Store deler av norsk landbruk har vært basert på mangesysleri. Dagens landbruk er mer spesialisert,

346 og energiproduksjon og alternativ bruk av arealer er stadig mer aktuelt.

347 **Norges Bondelag mener at grunneier skal ha full råderett over egne ressurser, og ha sin**

348 **rettmessige andel av ny verdiskaping.** Det må legges til rette for alternativ næringsutvikling på

349 gårdene. Samtidig må dette balanseres slik at man ikke undergraver legitimiteten til

350 landbrukspolitikken ved at f.eks. arealene produserer noe annet enn mat, eller at ny virksomhet og

351 utvikling begrenser muligheten til å fortsatt ha landbruksvirksomhet i området.

352

353 For å gjennomføre det grønne skiftet er ressursene i utmarka svært betydningsfulle. Bønder er

354 grunneiere av store utmarksarealer, som andre grupper har interesser i og kjenner tilknytning til.

355 Dette kan gi ulike målkonflikter. Utmarka er viktig for verdiskaping, bosetting og distriktpolitikk.

356 **Utmarksressursene og beiteretten er svært viktig for norsk landbruk, og grunneierne må sikres**

357 **retten til å nytte disse ressursene som grunnlag for inntekter, arbeidsplasser og lokalt næringsliv.**

358 Det er helt grunnleggende for driften på gårdsbrukene i Norge at småfe og storfe henter fôr i

359 kulturbeiter og utmarka. Stortingets rovdyrforlik er et kompromiss som både skal sikre levedyktige

360 rovdyrbestander og beitebruk i utmark. Det todelte målet i rovdyrpolitikken bygger på tre sentrale

361 forutsetninger; bestandsmål for hver enkelt rovdyrart, arealdifferensiert forvaltning og full

362 erstatning til dyreeier når husdyr blir drept eller skadet av rovdyr.

363 Omfanget av ulovlig beiting fra tamrein i ut- og innmark som grenser til reinbeiteområdene, øker

364 kraftig i omfang. I tillegg til den byrden jordbruket selv påføres som følge av klimaendringene,

365 betaler jordbruket i økende grad prisen også for de ulempene klimaendringer og overbeiting påfører

366 reindriften. Dette kan ikke fortsette.

367 Norges Bondelag vil:

- 368 • Ta sterkere eierskap til det utmarkspolitiske arbeidet.

- 369 • At lovlig næringsvirksomhet ikke må innskrenkes eller forbys uten at det er framlagt solid
- 370 faglig grunnlag, som er behandlet i en åpen og demokratisk prosess.
- 371 • At næringsutøveren skal ha full erstatning for dekning av sine økonomiske tap dersom ei
- 372 lovlig næring blir innskrenket eller forbudt.
- 373 • Sikre en forutsigbar forvaltning av rovvilt i tråd med Stortingets rovviltdyrforlik. Staten må ta
- 374 større ansvar og bruke mer ressurser på bestandsregistrering, bestandsregulering,
- 375 oppfølging av registrerte husdyrtap til rovviltdyr, raskere saksbehandling av søknader om
- 376 skadefelling, og effektivering av vedtak om skadefelling.
- 377 • Sikre full kompensasjon ved tap av husdyr til rovviltdyr. Bonden skal ikke alene bære ansvaret
- 378 for å sannsynliggjøre at husdyr faktisk er tapt til rovviltdyr.
- 379 • Redusere bestandsmålet for alle rovviltdyr, inkl. ørn.
- 380 • Jobbe aktivt med tiltak for å dempe konflikt med reindrifta, og samtidig kreve at
- 381 sanksjonene som skal forebygge konflikt blir brukt effektivt.
- 382 • Styrke næringsgrunnlaget for setring.
- 383 • At allemannsretten ikke skal være til hinder for næringsutøvelse. Retten må nyttes under
- 384 ansvar og ikke misbrukes.
- 385 • At hyttebygging skal begrenses til områder som ikke er i konflikt med beitende husdyr.

386

387 **Familiebruket og eiendomsregelverket**

388 Bonden og bondefamilien eier, driver og jobber på gården. Det selveide familiebruket ligger til grunn

389 for eiendomsregelverket i landbruket. Over tid har det vært økende interesse fra aksjeselskaper om

390 å erverve jord- og skogbruks- eiendommer. Det må stimuleres til at de som ønsker en framtid i

391 landbruket gis mulighet til det. Aksjeselskapers eierskap er med på å undergrave konsesjonsloven

392 og de intensjoner som ligger i konsesjonsregelverket, og må unngås.

393

394 **Norges Bondelag vil:**

- 395 • Følge opp at begrensningene i aksjeselskapers mulighet for eierskap til jord- og
- 396 skogbrukseiendommer håndheves.
- 397 • Sikre at odelsloven består, og at bo- og driveplikten opprettholdes.
- 398 • Innføre skatteregler som legger til rette for å selge gårdsbruk i aktiv drift fremfor å splitte
- 399 opp eiendommen.
- 400 • At priskontrollen skal praktiseres i tråd med intensjonen i lovverket, slik at det generelle
- 401 prisnivået for annen eiendom ikke har for stor påvirkning for prising av
- 402 landbrukseiendommer.
- 403 • Unngå at endringer i skattepolitikken ved salg av eiendom er prisdrivende.
- 404

405 **4. Bærekraftig landbruk for bonden og miljøet**

406 Med bærekraft mener Norges Bondelag at mat fra framtidens norske jordbruk skal produseres på en

407 måte som ikke forringer ressursene, som ivaretar økosystemene vi alle lever av, og som bidrar til å

408 redusere den globale oppvarmingen. Utnyttelse av beiteressursene må økes. Samtidig må

409 produksjonen være økonomisk og sosialt bærekraftig helt ut på den enkelte gård, og gi grunnlag for

410 at bonden får inntektsmuligheter og velferdsordninger på linje med andre grupper i samfunnet.

411 Norsk landbruk har noen av de strengeste kravene til bærekraftig produksjon i verden. Ved å øke
 412 selvforsyningen kan vi bidra både med en mer bærekraftig produksjon globalt, og bedre
 413 matsikkerhet. **Selvforsyningsgraden skal økes til 50 prosent i programperioden.**

414 Gjennom kunnskapsdeling og åpenhet skal landbruket bidra til å spre kunnskap om husdyrholdet i
 415 landet, og hvilke dyrevelferdstiltak næringen selv har fremmet og gjennomført.

416 Norges Bondelag har et mål om å fase ut bruk av importert soya fra land med regnskog innen 2030.
 417 Produksjon av olje- og proteinvekster i vekstskiftet er viktig for å bedre jordhelsen, og vil bidra til
 418 økte avlinger på sikt. Kunnskap om hvilke matvarer som kan produseres på norske ressurser må
 419 være lett tilgjengelig for forbruker – vi må gjøre det lett å velge norsk. Norge må utnytte større
 420 andel av totalproduksjonen til matprodukter slik at fullverdig mat ikke kastes, fordi form og
 421 utseende ikke er innenfor standard.

422 En tredjedel av all mat som produseres i verden blir ikke spist. Næringen skal bidra til å hente inn
 423 data for primærleddet og utføre tiltak som kan redusere svinn. Ansvar for at matsvinnet reduseres
 424 ligger hos myndighetene.

425 Økologisk produksjon skal være en spydspiss innen miljø og bærekraft i norsk landbruk, og er en
 426 viktig del av mangfoldet som norske bønder skal levere forbrukeren. Bedre markedsmuligheter for
 427 norske landbruksvarer er et mål også for økologiske varer.

428 Norges Bondelag vil:

- 429 • Jobbe for bedre ressursutnyttelse i hele verdikjeden.
- 430 • Stimulere til økologisk produksjon som er etterspurt i markedet, som følges opp med økt
 431 norsk produksjon.
- 432 • Jobbe for virkemidler for å øke areal, kvalitet og avling per dekar.
- 433 • Sikre at nye miljøkrav ikke reduserer muligheten for økt selvforsyning, produksjon og
 434 lønnsomhet.
- 435 • At regjeringa følger opp bransjeavtalen for matsvinn, som er et viktig bidrag i å oppfylle
 436 klimaavtalen. Arbeidet med redusert matsvinn i verdikjeden må ikke føre til økt svinn på
 437 gårdsnivå

439 Dyrevelferd

440 God dyrevelferd er en forutsetning for å holde dyr for matproduksjon. Bonden er den viktigste
 441 enkeltfaktor for dyrevelferden. Mer variert miljø tilpasset artens adferdsbehov vil legge enda bedre
 442 til rette for god dyrevelferd, herunder driftsformer og levemiljø, ute og inne. Regelverket må sees i
 443 lys av at matproduksjon er samfunnskritisk infrastruktur. I landbruket er matproduksjon formålet
 444 med dyrehold, og tilpasninger i driftsformer og dyras levemiljø gjøres for å ivareta flere hensyn.

445 Gjennom investeringstilskudd til dyrevelferdstiltak kan samfunnet sette krav til nybygg og
 446 ombygging, og samtidig gi stort nok tilskudd til å gjøre terskelen for å få lønnsomhet i drifta vesentlig
 447 lavere.

448 God dyrehelse er en forutsetning for god dyrevelferd. Norske produksjonsdyr har unikt god
 449 dyrehelse. Bevisst avl og innsatsen som legges ned på gårdene hver eneste dag er viktig for at vi
 450 fortsatt skal ha friske dyr og trygg mat.

451 Det er viktig at veterinærdekningen er så god at produksjonsdyr kan få nødvendig helsehjelp når de
 452 trenger det, uavhengig av hvor i landet de er, eller når på døgnet de trenger det.

453 **Kunnskap om dyrevelferd sammen med kunnskap om praktisk husdyrproduksjon må legges til**
454 **grunn for videre utvikling.**

455 **Norges Bondelag vil:**

- 456 • Innføre dyrevelferdsprogram for alle produksjoner og størrelser.
- 457 • Øke investeringsmidlene til fornying av driftsapparatet. Investeringene må ta utgangspunkt i
458 gårdens samlede ressurser, og ikke betinge kapasitetsøkning. Nye offentlige
459 dyrevelferdskrav må følges av egne midler eller investeringsordninger som gjør at bonden
460 har økonomisk mulighet til å gjennomføre kravene.
- 461 • Prioritere tiltak som kan bidra til bedre veterinærdekning.
- 462 • Videreføre prinsippet om ingen forebyggende bruk av antibiotika til husdyr.
- 463 • At produsenter med kronisk dårlig dyrehold, som ikke har mulighet for å løfte driften opp til
464 dagens standarder, må hjelpes ut av næringen på en verdig måte.
- 465 • Kreve at alle husdyr er med i et offentlig registreringssystem.

466

467 **Bondevelferd**

468 God bondevelferd er viktig for bonden på samme måte som god dyrevelferd er viktig for dyra. Dyr og
469 mennesker vinner på hverandres velferd og trivsel.

470 Gode velferdsordninger er avgjørende for at bønder skal bli i næringa, og også for rekruttering. Det
471 er viktig at bønder kan leve et liv med fritid, familieliv og sykdomsordninger. Velferdsordningene
472 bidrar til å ivareta bondens helse, og styrker beredskapen både på gårdsnivå, og i distriktene, og er
473 avgjørende for å kunne arbeide som bonde i livets ulike faser.

474 Flere grupper i landbruket har et risikofyllt arbeidsmiljø med større risiko for sykdom, skader og
475 psykiske belastninger.

476 **Norges Bondelag vil:**

- 477 • At bondefamiliene skal ha velferdsordninger på lik linje med andre grupper i samfunnet.
- 478 • Videreutvikle verktøy for bondens velferd og helse.
- 479 • Følge opp inngåtte intensjonsavtale om nullvisjon for alvorlige ulykker og dødsfall i
480 landbruket i programperioden.
- 481 • Foreslå krav om tilknytning til lokal bedriftshelsetjeneste.
- 482 • At organisasjonen vår skal være et faglig og sosialt samlingspunkt.

483

484 **Klima- og miljøsertifisering i landbruket**

485 Matproduksjon betyr klimagassutslipp. Landbrukets klimaplan sikrer at tiltak ikke går ut over
486 matproduksjonen, og ivaretar bærekraftsmålene som omhandler nasjonenes ansvar for egen
487 selvforsyning. Matproduksjonen må skje ut fra de naturgitte forutsetningene. Det er potensiale i å
488 øke grøntproduksjonen.

489 Norske bønder forvalter betydelige ressurser som er avgjørende for å produsere fornybar energi.
490 Utvikling av fornybar energiproduksjon må henge sammen med hvilke ressurser som er knyttet til
491 gården.

492 **Det er avgjørende at norske klimakutt bidrar til at de globale utslippene reduseres, og ikke fører til**
493 **en økt avhengighet av knappe ressurser i andre land, økt import, eller eksport av klimagassutslipp.**

494 Landbruket kan bli en viktig energileverandør til samfunnet. Energiproduksjonen må skje på
 495 landbrukets premisser, der verdiskapingen skal gi økonomisk bidrag til landbruket. Landbruket må
 496 godskrives for reduksjonene av CO₂-utslipp.

497 God jordhelse bidrar til å sikre grunnlaget for matproduksjon både nå og i fremtiden.
 498 Tilfredsstillende jordhelse er avgjørende for jorda sin evne til å ivareta matproduksjonsevnen,
 499 biologisk mangfold og evnen til karbonbinding. Jordhelse bidrar også til økt motstandskraft mot
 500 avlingstap som følge av ekstremvær og klimaendringer.

501 Norges Bondelag vil:

- 502 • Forbedre Norges utslippsregnskap for klimagasser, slik at alle klimaløsninger jordbruket
 503 bidrar med fanges opp og krediteres.
- 504 • Innføre obligatorisk klimaplan på hver gård.
- 505 • Ha finansiering av klimarådgivning på gårdsnivå.
- 506 • Stimulere til omstilling av maskinparken og økt konkurransekraft for ny, grønn
 507 landbruksteknologi.
- 508 • Jobbe for økt planteproduksjon for å gjøre oss mindre avhengige av ressurser fra andre land.
- 509 • Gjøre en målretta innsats for bedre grovfôrkvalitet, husdyravl og bruk av tilsetningsstoffer i
 510 fôr som gir lavere klimaavtrykk.
- 511 • Ivareta jorda sitt produksjonsgrunnlag nå og i fremtiden, gjennom tiltak for god jordhelse.

512

513 Miljøpåvirkning

514 Jordbrukslandskapet er trolig det økosystemet som har høyest tetthet av arter i Norge. Artene i
 515 jordbrukslandskapet er helt avhengig av bondens skjøtsel og driftsmetoder. Husdyrproduksjon og
 516 planteproduksjon innebærer alltid en risiko for uønsket tap av næringsstoffer til omgivelsene.
 517 Gjennom presisjonslandbruk med bruk av datateknologi er det muligheter for dyrkningsmetoder
 518 som ytterligere reduserer belastningen på miljøet. Sammen med optimal utnytting av husdyrgjødsel,
 519 skal utviklingen bidra til økt avlingsnivå og bedre tilstand i vassdrag som er negativt påvirket av
 520 jordbruksdrift i dag. God gjødselplanlegging, god praksis for håndtering av husdyrgjødsel, god praksis
 521 for jordarbeiding, og presisjonslandbruk er de viktigste tiltakene for å oppnå dette.

522 Norske frukt-, bær- og grøntprodusenter jobber målbevisst med bruk av ny teknologi, biologisk
 523 bekjemping av skadedyr og integrert plantevern. Det vil likevel være behov for bruk av
 524 plantevernmidler for å bekjempe ulike trusler i planteproduksjon, og da må det legges til rette for å
 525 få tilgang på nok og riktige midler.

526 Teknologiske framskritt åpner for nye, miljøsmarte produksjonsmetoder i landbruket. Dette er blant
 527 annet knyttet til robotteknologi og økt batterikapasitet. Det åpner seg også muligheter for at
 528 traktorer og andre maskiner kan elektrifiseres eller konverteres til fossilfri energi.

529 Norges Bondelag vil:

- 530 • At norsk landbruk skal bli ledende i innføring av teknologi og teknikker innen
 531 presisjonslandbruk.
- 532 • Jobbe for å opprettholde minimal bruk av plantevernmidler, og legge til rette for mer
 533 mekanisk og integrert plantevern, gjennom for eksempel å ta i bruk ny teknologi.
- 534 • Ha raskere behandling av søknader om bruk av plantevernmidler.

- 535 • Vil vektlegge åpenhet og tillit i fremtidig regulering av genteknologi. Tillit til norsk
536 matproduksjon må veie tyngst. Norge skal følge EU der vi må, og beholde retten til å gjøre
537 egne vurderinger basert på føre var-prinsippet, bærekraft, samfunnsnytte og etikk.
538

539 [her skal det inn ett avsluttende etterord eller lignende. Utforming er litt avhengig av hvordan det
540 endelige programmet blir satt opp grafisk/visuelt]

STYRETS INNSTILLING